

Νερό, αιτία κοινωνικών συγκρούσεων

Στόχοι

- Τα αίτια των κοινωνικών συγκρούσεων, που προκύπτουν από τη διαχείριση του νερού σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο.
- Την ανάγκη αναζήτησης λύσεων μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες συνεργασίας και διαλογου.

Πληροφορίες

Νερό και κοινωνικές / διασυνοριακές συγκρούσεις

Το νερό δεν είναι ίσα κατανομημένο στο χώρο και το χρόνο σε ολόκληρο τον πλανήτη, ούτε από χώρα σε χώρα, ή από περιοχή σε περιοχή. Κάποια γεωγραφικά τμήματα του πλανήτη είναι πιο πλούσια σε γαλάζιο χρυσό, ενώ άλλα όχι. Το νερό ως αγαθό άνισα κατανομημένο και σε ανεπάρκεια, αποτελεί συχνά «μήλον της έριδος» μεταξύ των διαφόρων χρηστών - καταναλωτών του. Μία από τις συχνές εστίες τριβής μεταξύ κρατών είναι η διαχείριση των «κοινών» υδάτων τους.

Κάποιοι θεωρούν πως το νερό, καθώς αποτελεί αγαθό προς κατανάλωση, μπορεί να υπαχθεί στους «νόμους της 'ελεύθερης' αγοράς», αφήνοντας ελεύθερη την ζήτησή του να ρυθμίζει την τιμή του. Το νερό, όμως, δεν είναι απλώς ένα ακόμα προϊόν προς κατανάλωση: είναι απαραίτητο σε κάθε ζωντανό οργανισμό του πλανήτη. Το 2003 η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα αναγνώρισε ως θεμελιώδες δικαίωμα όλων των ανθρώπων την πρόσβαση σε επαρκείς ποσότητες πόσιμου νερού για προσωπική και οικιακή χρήση. Μπορεί, επομένως, η διαχείρισή του να εξαρτάται από μονοδιάστατες συμφωνίες ή από την τιμή των μετοχών στο χρηματιστήριο μιας εταιρείας που διαχειρίζεται την παροχή του; Πώς θα εξασφαλιστεί η δίκαιη παροχή καθαρού νερού σε όλους, άσχετα με την κοινωνική ή την οικονομική τους θέση;

Η Έκθεση των Ηνωμένων Εθνών "Νερό για τη Ζωή, Νερό για τους Ανθρώπους" (2003), εντοπίζει 263 διεθνείς διασυνοριακές λεκάνες απορροής (λεκάνες όπου καταλήγουν τα νερά), οι οποίες αποτελούν αιτία συγκρούσεων για το νερό. Οι περιοχές αυτές καλύπτουν το 45 % της επιφάνειας της ξηράς στον πλανήτη, επηρεάζουν το 40% του παγκόσμιου πληθυσμού και 145 κράτη.

Πολλά από τα ποτάμια της γης είναι διασυνοριακά. Η συνεργασία μεταξύ των κρατών στη διαχείριση του νερού είναι μεν απαραίτητη, αλλά όχι πάντα αρμονική. Ο Νείλος, ο δεύτερος μεγαλύτερος ποταμός στον πλανήτη, διασχίζει 10 χώρες, ενώ 5 χώρες, η Ιορδανία, το Ισραήλ, η Παλαιστίνη, η Συρία και ο Λίβανος μοιράζονται τον

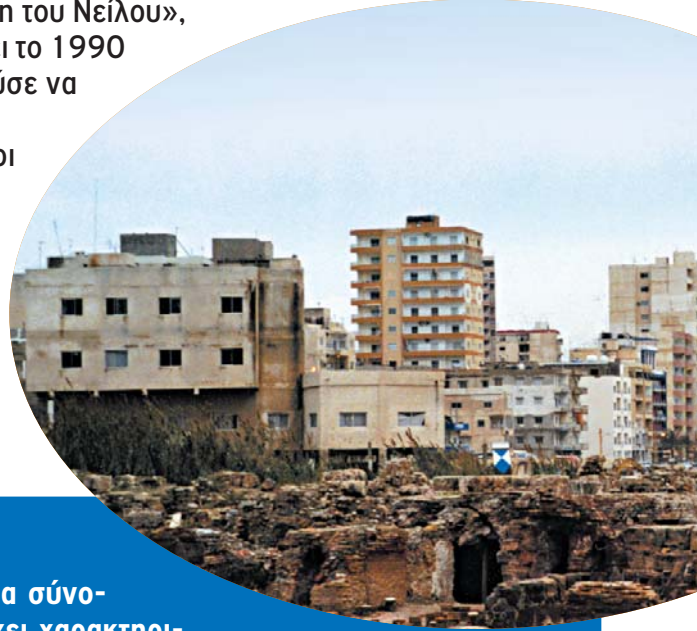

σχετικά μικρό Ιορδάνη ποταμό.

Η Ισπανία, η Ιταλία αλλά και η Ελλάδα μοιράζονται και αυτές τους μεγάλους ποταμούς τους με άλλες χώρες. Στη Μέση Ανατολή, η διαχείριση των υδατικών πόρων είναι μια από τις πιο σοβαρές πηγές έντασης μεταξύ Ισραήλ αφ' ενός, Παλαιστινίων και Συρίας αφετέρου. Το 20-40% των αποθεμάτων νερού του Ισραήλ προέρχονται από την περιοχή των λόφων της Δυτικής Όχθης. Στη δεκαετία του '80, η διαχείριση των υδάτων του Ευφράτη αποτελούσε μόνιμη πηγή έντασης μεταξύ Τουρκίας, Συρίας και Ιράκ.

Σε ομιλία στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ο τότε υπουργός Εξωτερικών της Αιγύπτου Μπούτρος Γκάλι είχε δηλώσει: «Η εθνική ασφάλεια της Αιγύπτου βρίσκεται στα χέρια των άλλων οκτώ αφρικανικών χωρών στη λεκάνη του Νείλου», ενώ ο βασιλιάς Χουσεΐν της Ιορδανίας είχε τονίσει το 1990 ότι «το νερό είναι το μόνο ζήτημα που θα μπορούσε να τον οδηγήσει σε πόλεμο με το Ισραήλ».

Η κρίση των νερών μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Λιβάνου και Συρίας για τις συμφωνίες Orontus και Nahr el Kabir και η συμφωνία μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ σχετικά με το σχέδιο νερού Hasbani και την πηγή Wazzani, στην οποία ενεπλάκησαν τα ΗΕ, οι ΗΠΑ και οι ΕΕ αποδεικνύουν τη σημασία, που έχει η διαχείριση των νερών στην επίτευξη συνεργασίας.

Οι πόλεμοι για το νερό

Η κοιλάδα του ποταμού Όμο στην Αιθιοπία, στα σύνορα με την Κένυα, τη Σομαλία και το Σουδάν έχει χαρακτηριστεί από την ΟΥΝΕΣΚΟ ως μια σημαντική πολιτιστική περιοχή, αφού κατοικείται από πολλές αφρικανικές φυλές, με ρίζες εκατοντάδων ή χιλιάδων χρόνων. Πολλές από τις φυλές αυτές βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ τους, εξαιτίας της διαμάχης για την πρόσβαση στο λίγο νερό της περιοχής. Η στάθμη του ποταμού Όμο, το ύψος των βροχοπτώσεων, αλλά και η μείωση της στάθμης της λίμνης Τουρκάνα, κατά 20-25 μέτρα, σπρώχνουν σε μετανάστευση τη φυλή των Γκαλέμπ ή σε συγκρούσεις μεταξύ φυλών. Στις αρχές του 2006 τουλάχιστον 12 άνθρωποι σκοτώθηκαν και πάνω από 20 τραυματίστηκαν σε συγκρούσεις, που ξέσπασαν ανάμεσα στα μέλη των ομάδων Μαρεχέν και Ματζερετίν. Οι συγκρούσεις ξέσπασαν, εξαιτίας της παρατεταμένης ξηρασίας που δυσκολεύει την εξεύρεση νερού. Ειδικοί σημειώνουν ότι οι δύο ομάδες ζούσαν για πολλά χρόνια αρμονικά, μέχρι την εμφάνιση της χειρότερης εδώ και σαράντα χρόνια ξηρασίας που πλήττει τη περιοχή της Αν. Αφρικής και καθιστά το νερό σπάνια πηγή ζωής.

Ανισότητες για το νερό στο εσωτερικό της ίδιας χώρας

Το ζήτημα δεν τίθεται μόνο μεταξύ χωρών, αλλά και μεταξύ περιοχών της ίδιας χώρας. Ακόμα και σε μικρότερο, τοπικό επίπεδο, υπάρχουν συχνά διαφορετικές απόψεις για τη χρήση του νερού. Η ρύπανση του νερού από τη χρήση του στη βιομηχανία, η εξάντλησή του κατά τις περιόδους τουριστικής αιχμής, η εκτροπή ποταμών για την κάλυψη των αναγκών άρδευσης, η αποξήρανση

Νερό, αιτία κοινωνικών συγκρούσεων

λιμνών και υγροτόπων και η κατασκευή μεγάλων τεχνητών έργων βρίσκουν αντίθετους άλλους ανθρώπους που εξαρτώνται από τους ίδιους υδάτινους πόρους.

Η γεωγραφική ανισοκατανομή δημιουργεί δικόνοιας μεταξύ αγροτικών περιοχών, αλλά και μεταξύ πόλεων και υπαίθρου. Η συγκέντρωση του πληθυσμού στις μεγαλουπόλεις, δημιούργησε την ανάγκη για περισσότερο νερό, εξαντλώντας, ταυτόχρονα, τα αποθέματα των κοντινών περιοχών και μολύνοντας συχνά τα εναπομείναντα ύδατα. Η Αττική δεσμεύει, για παράδειγμα, υδατικούς πόρους μιας πολύ μεγάλης περιοχής (Μαραθώνας, Υλίκη, Μόρνος, Εύηνος)

Η προσπάθεια εκτροπής του Αχελώου, ενάντια στη λογική και παρά τις αποφάσεις του Συμβουλίου Επικρατείας, είναι χαρακτηριστική: «θα μεταφέρουμε νερό από τη Δυτική Ελλάδα που το 'χει ...μπόλικο, στην αγροτική Θεσσαλία που το 'χει 'ανάγκη'!» Μια τέτοια πρακτική, όμως, μπορεί να δρομολογείται αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις που θα 'χει στην οικονομική ανάπτυξη, στους ανθρώπους, στα πολιτιστικά μνημεία, στη φύση;

Αντίστοιχη απόπειρα στην Ισπανία είχε, όμως, «αίσια έκβαση».

Στο πλαίσιο του Εθνικού Υδρολογικού Σχεδίου, προβλεπόταν η μεταφορά νερού από τον ποταμό Ebro (περιοχή Σαραγόσα, κεντροδυτική Ισπανία) προς τις αγροτικές και τουριστικές περιοχές της νοτιοδυτικής Ισπανίας. Σύμφωνα με πανεπιστημιακούς καθηγητές, οι οποίοι ήταν αντίθετοι στην κατασκευή του έργου, η ίδια ποσότητα νερού θα μπορούσε να εξασφαλιστεί και μάλιστα στο ένα τρίτο του κόστους μέσω της εξοικονόμησης νερού, μέσω της εφαρμογής νέων αρδευτικών τεχνικών, της αλλαγής του τύπου καλλιεργειών και της εξοικονόμησης νερού στην τουριστική βιομηχανία. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι βγήκαν στους δρόμους της Σαραγόσα, της Βαρκελώνης και της Μαδρίτης και διαμαρτυρήθηκαν εναντίον του σχεδίου. Τον Αύγουστο του 2001 ξεκίνησε από τη Σαραγόσα πορεία 5.000 πολιτών που έφτασαν με τα πόδια μέχρι τις Βρυξέλλες για να διαμαρτυρηθούν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόθεσή της να χρηματοδοτήσει το έργο. Το έργο εγκαταλείφθηκε και τώρα δίνεται έμφαση στην εξοικονόμηση νερού και σε μια νέα κουλτούρα για το νερό.

Έχει γραφτεί ότι το νερό είναι «το πετρέλαιο του 21ου αιώνα» και ότι θα δούμε να διεξάγονται πόλεμοι για τη διαχείριση του. Εάν δεν γίνει κατανοητή και κυρίως αποδεκτή η λογική ότι πρόκειται για ένα ζωτικό στοιχείο της ζωής για όλους, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ορθολογική διαχείρισή του, πέρα από πολιτικά ή εθνικά συμφέροντα.

Κοινωνικές συγκρούσεις

Το νερό ως αγαθό πώλησης, σε αρκετές περιπτώσεις «τράβηξε» την προσοχή εταιρειών, που μεταξύ άλλων, παρείχαν υπηρεσίες ύδρευσης /αποχέτευσης. Στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες οι υπηρεσίες αυτές παρέχονταν, μέχρι τουλάχιστον πρόσφατα, από δημόσιες ή δημοτικές υπηρεσίες. Σε ορισμένες αναπτυσσόμενες χώρες, μεγάλες ιδιωτικές εταιρίες ανέλαβαν να υλοποιήσουν έργα ύδρευσης με οικονομικές ενισχύσεις ή δάνεια από παγκόσμιους οργανισμούς και να επεκτείνουν τα δίκτυα και τις περιοχές παροχής των υπηρεσιών αυτών. Σε περιοχές, όμως, με μεγάλα τμήματα πληθυσμού κάτω από το όριο της φτώχειας, πολύ γρήγορα φάνηκε ότι δεν επρόκειτο για μια τόσο κερδοφόρα επιχείρηση. Οι μεγάλες εταιρίες ύδρευσης ανέλαβαν να κατασκευάσουν υποδομές, να τις

συντηρούν και να παρέχουν τις σχετικές υπηρεσίες έναντι κάποιας αμοιβής. Αυτό είχε, όμως, ως αποτέλεσμα να μην καλύπτονται ολόκληρες οι πόλεις και οι περιοχές, αλλά κυρίως οι συνοικίες εκείνων που είχαν να πληρώσουν το νερό. Σε κάποιες περιπτώσεις, ο διπλασιασμός της τιμής του νερού δυσκόλευε σημαντικά τμήματα του πληθυσμού να έχουν πρόσβαση στο νερό. Ως αποτέλεσμα, μεγάλα τμήματα του πληθυσμού ή ολόκληρες συνοικίες αναγκάζονταν να μένουν χωρίς στοιχειώδεις υποδομές και χωρίς νερό. Αποκόπτοντας ουσιαστικά ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού από την πρόσβαση στο πλέον απαραίτητο αγαθό, προκλήθηκαν εντάσεις και συγκρούσεις.

Το παράδειγμα της πόλης Cochabamba στην Κολομβία είναι το πιο χαρακτηριστικό.

Σε 3-4 μήνες η εταιρεία, που ανέλαβε την ύδρευση της πόλης, αύξησε την τιμή του νερού από 50% έως και 2000% σε ορισμένες περιοχές της πόλης κι επίσης απαγόρευσε στους πολίτες να μαζεύουν το νερό της βροχής χωρίς την άδεια της. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα το νερό να μετατραπεί σε είδος πολυτελείας για τους περισσότερους κατοίκους. Στις αρχές του 2000, χιλιάδες Βολιβιανοί διαδήλωσαν και γενική απεργία παρέλυσε την πόλη. Ακολούθησαν μαζικές συλλήψεις, συγκρούσεις με την αστυνομία και θάνατοι διαδηλωτών. Την άνοιξη του ίδιου χρόνου, η εταιρία αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Βολιβία και η κυβέρνηση να αποσύρει τη νέα νομοθεσία. Το κενό που δημιουργήθηκε, καλύφθηκε με τη δημιουργία μιας νέας, δημόσιας εταιρείας, που έθεσε ως πρώτη προτεραιότητα την παροχή νερού στις πιο φτωχές περιοχές της πόλης. Η εταιρία, από την πλευρά της, κατέθεσε μήνυση στο Διεθνές Κέντρο για τη Διευθέτηση Επενδυτικών Διαφορών της Παγκόσμιας Τράπεζας κατά της βολιβιανής κυβέρνησης, και απαίτησε αποζημίωση 25 εκατομμυρίων δολαρίων για διαφυγόντα κέρδη. Μετά από 4 χρόνια δικαστικής διαμάχης, η προσφυγή της εταιρίας απορρίφθηκε.

Επίλυση των συγκρούσεων: κοινή διαχείριση των υδατικών πόρων, συμμετοχή των πολιτών στή λήψη αποφάσεων

Η επίλυση των συγκρούσεων για το νερό προϋποθέτει μια νέα προσέγγιση που βασίζεται στις αρχές:

• Έγκαιρη αντιμετώπιση της υποβάθμισης των νερών:

τα προβλήματα του νερού είναι περιβαλλοντικά και κοινωνικά /οικονομικά. Εφόσον δεν υπάρχουν αξιόπιστοι μηχανισμοί παρακολούθησης της φυσικοχημικής και οικολογικής κατάστασης των νερών, η υποβάθμιση τους συνειδητοποιείται κατ' αρχή από τις αγροτικές κοινωνίες και τους κατοίκους υποβαθμισμένων ή περιθωριοποιημένων περιοχών. Τα πρώτα σημάδια (μείωση και θανάτωση ψαριών ή/και πουλιών, υποβάθμιση αισθητικής και οικολογικής αξίας των νερών, μείωση της ποσότητάς τους, σημαντική πτώση του υδροφόρου ορίζοντα, παρουσία αποβλήτων στα νερά, δημιουργία οσμών, παρουσία ασθενειών στα ζώα ή στον άνθρωπο που μπορεί να συνδέονται με την ποιότητα του νερού κα), συνήθως, αγνοούνται, ενώ αντίθετα θα έπρεπε

να κινητοποιούν τόσο τις τοπικές κοινωνίες όσο και τις αρχές. Η πρόληψη της υποβάθμισης των νερών σε αρχικό στάδιο μπορεί να αποτρέψει αργότερα συγκρούσεις για το νερό. Η πρόληψη είναι πολύ πιο αποτελεσματική από την εκ των υστέρων προσπάθεια αποκατάστασης της ζημιάς, επανόδου της στάθμης των υπόγειων νερών, καθαρισμού των υπόγειων νερών, που έχουν ρυπανθεί από νιτρικά ή χημικά.

• **Εξισορρόπηση των συμφερόντων όσων διεκδικούν χρήση των νερών:**

Η εξισορρόπηση των συμφερόντων όσων διεκδικούν χρήση των νερών δεν είναι πάντα μια εύκολη υπόθεση και απαιτεί συνειδητοποίηση του προβλήματος, καθώς και διάθεση για ανάληψη από τον κάθε πιθανό χρήστη του μεριδίου ευθύνης που του αναλογεί. Για παράδειγμα, μια πόλη που επιδιώκει να δεσμεύσει τα νερά μιας αγροτικής περιοχής, πρέπει να δεσμευτεί ότι θα βελτιστοποιήσει πρώτα την κατανάλωση νερού, εφαρμόζοντας εκτεταμένα προγράμματα εξοικονόμησης νερού. Ίσως, έτσι αποδειχτεί ότι δεν απαιτείται εισροή μεγαλύτερων ποσοτήτων νερού, αλλά καλύτερη διαχείριση του νερού μέσα στην πόλη. Αλλά, υπάρχουν και παραδείγματα πόλεων που προορίζουν για αγροτικές ή βιομηχανικές δραστηριότητες ανακυκλωμένο, καλής ποιότητας, νερό, που προκύπτει από αποτελεσματικά συστήματα επεξεργασίας των λυμάτων. Αντίστοιχες πρακτικές εφαρμόζονται και μεταξύ τουριστικών και αγροτικών δραστηριοτήτων. Και σε αυτή την περίπτωση, η πρόβλεψη και ο έγκαιρος σχεδιασμός αποτρέπει σε επόμενη φάση τις συγκρούσεις.

• **Συμμετοχή πολιτών στη λήψη αποφάσεων, τήρηση συμφωνιών στο μίρασμα του νερού, διαχείριση νερού σε επίπεδο λεκάνης απορροής και όχι αποσπασματικά και άναρχα.**

Οι φορείς διαχείρισης του νερού λειτουργούν, κυρίως, στη βάση της κάλυψης των αυξανόμενων αναγκών που προκύπτουν και όχι της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της χρήσης του νερού. Δίνουν μεγάλη έμφαση στα τεχνικά έργα αντί στην ενημέρωση κι ευαισθητοποίηση των πολιτών. Παραγνωρίζουν τη σημασία ολοκληρωμένων παρεμβάσεων και υπερτονίζουν την ανάγκη μεγάλων επενδύσεων, όπως εκτροπές ποταμών, μεγάλα φράγματα κλπ. Συνήθως, σχεδιάζονται έργα, αγνοώντας τις τοπικές ιδιομορφίες και τη σημαντική τοπική εμπειρία στη διαχείριση του νερού (π.χ. συλλογή νερού της βροχής, δημιουργία διπλών δικτύων παροχής νερού, κατασκευή μικρών φραγμάτων ανάσχεσης της ροής χειμάρρων, ώστε να εμπλουτίζεται ο υδροφόρος ορίζοντας, διατήρηση υγροτόπων ως φίλτρων για την προστασία των υπόγειων νερών). Σε ελάχιστες περιπτώσεις, επιδιώκουν μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες τη διαμόρφωση κάποιων κανόνων και συμφωνιών χρήσης των υδάτων, έτσι ώστε να διαμορφώνονται τα σχέδια με τη συμμετοχή των ίδιων των χρηστών.

Ο στόχος της διαχείρισης και κατανομής των υδάτων με καλύτερο τρόπο ανάμεσα στους διάφορους χρήστες, ώστε να αποτρέπονται οι συγκρούσεις, αλλά και η υποβάθμιση των υδατικών πόρων, προϋποθέτει κατ' αρχή – όπως εξάλλου προβλέπει πλέον και η ευρωπαϊκή νομοθεσία – διαχείριση του νερού στο επίπεδο μιας λεκάνης απορροής (δηλαδή όλης της ενότητας στην οποία οδηγούνται και καταλήγουν τα νερά) όσο και θεσμούς διαβούλευσης και διαλόγου μεταξύ των πολιτών, των φορέων και των διαφόρων χρηστών. Στόχος είναι τελικά να συμφωνηθούν τα διάφορα “δικαιώματα” και ο τρόπος κατανομής τους μεταξύ των διαφόρων αναγκών: περιβάλλον/ φύση, γεωργία, βιομηχανία, τουρισμός, πόλεις.

Τοπικά κοινοβούλια νερού

Σε επίπεδο διαβούλευσης και συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων για τη διαχείριση του νερού και επίλυσης των συγκρούσεων για το νερό υπάρχουν ενδιαφέρουσες προτάσεις σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο. Ιδιαίτερα σημαντική είναι αυτή των «τοπικών κοινοβουλίων νερού» στη Γαλλία.

Από το 1964, η υδατική πολιτική της Γαλλίας στηρίζεται αφενός στη δημιουργία έξι κύριων υδρολογικών περιοχών με τη δημιουργία σε κάθε μία από αυτές, μιας “επιτροπής υδρολογικής λεκάνης” (comite de basin), αυθεντικά τοπικά κοινοβούλια σε επίπεδο λεκάνης απορροής. Η κατανομή των θέσεων στα «κοινοβούλια νερού» αποφασίζεται με υπουργική απόφαση και είναι:

- 40-45% εκπρόσωποι των χρηστών, ειδικευμένων τοπικών αξιωματούχων και επιστημόνων, καθώς και κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων,
- 36-38% εκπρόσωποι των τοπικών και περιφερειακών αρχών (περιφέρειες, δήμοι, κοινότητες),
- 19-23% εκπρόσωποι του κράτους (υπουργείων κλπ).

Ο θεσμός αυτός περιορίζει την επίδραση της κεντρικής διοίκησης και εκφράζει με πιο άμεσο τρόπο την ανάγκη εξισορρόπησης των διαφόρων συμφερόντων και πρόληψης/επίλυσης των συγκρούσεων για το νερό με την ενεργή συμμετοχή των διαφόρων κοινωνικών εταίρων. Ενθαρρύνεται με αυτό τον τρόπο η προσπάθεια διαμόρφωσης συμφωνιών μεταξύ χρηστών και εκλεγμένων εκπροσώπων. Μεταξύ άλλων, “το κοινοβούλιο του νερού” διαμορφώνει πολιτικές για την τιμολόγηση του νερού, παρακολουθεί τα διάφορα έργα σε επίπεδο υδρολογικής λεκάνης και προωθεί μελέτες για την παρακολούθηση θεμάτων νερού.

Η Ευρωπαϊκή Οδηγία, εξάλλου, ‘Πλαίσιο για το Νερό’ προωθεί μια αναλογική συμμετοχική διαδικασία. Με την εφαρμογή της ευρωπαϊκής Οδηγίας κάθε κράτος μέλος θα μπορεί να διαμορφώνει την πολιτική του για τους συμμετοχικούς θεσμούς, που θα λειτουργήσουν σε επίπεδο υδρολογικής λεκάνης, αλλά και σε εθνικό επίπεδο.